

TIBBIYOTDAGI ENG SO'NGGI INNOVATSION YANGILIKLAR VA ULARNING KLINIK AMALIYOTDAGI AHAMIYATI

Muhiddinova Fotimaxon Ilhomjonovna

Olmaliq Abu Ali Ibn Sino nomidagi tibbiyot

texnikumi mutaxassislik fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur ilmiy maqolada sog'liqni saqlash tizimining ajralmas qismi bo'lgan dorixona tashkilotlarining ijtimoiy-iqtisodiy tabiati, ularning tasnifi va asosiy vazifalari har tomonlama tadqiq etilgan. Maqolada chakana, ulgurji, ishlab chiqarish va gospital (shifoxona ichki) dorixonalarining o'ziga xos xususiyatlari qiyosiy tahlil qilingan. Shuningdek, dori vositalarining sifatini ta'minlashda xalqaro **GPP (Yaxshi dorixona amaliyoti)** standartlarining o'рни hamda farmatsevtika sohasidagi zamonaviy raqamli texnologiyalar (elektron retsept, onlayn dorixonalar va Track & Trace markirovka tizimi) tahliliga alohida urg'u berilgan. Tadqiqot natijasida dorixonalar ishini tashkil etishni optimallashtirish va aholiga ko'rsatiladigan farmatsevtik xizmatlar sifatini oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: dorixona, farmatsevtika bozori, chakana savdo, GPP standartlari, farmatsevtik parvarish, logistika, elektron retsept, dori sifati nazorati, raqamlashtirish.

1. Kirish

Aholi salomatligini muhofaza qilish va sog'liqni saqlash tizimining samaradorligini ta'minlash bevosita yuqori sifatli va xavfsiz farmatsevtika xizmatlarining ko'rsatilishiga bog'liqdir. Dorixona tashkilotlari shunchaki dori vositalari va tibbiy buyumlarni sotish bilan shug'ullanadigan tijorat muassasasi bo'lib qolmay, balki tibbiyot tizimining yakuniy, aholi bilan bevosita muloqot

qiluvchi eng muhim bo'g'inidir. Globallashuv sharoitida va yuqumli hamda surunkali kasalliklar dinamikasi o'zgarib borayotgan davrda dorixonalar zimmasiga tushadigan mas'uliyat yanada ortdi.

Bugungi kunda farmatsevtika sohasi jahon miqyosida eng tez rivojlanayotgan, yuqori texnologiyalar va qat'iy standartlar qo'llaniladigan tarmoqlardan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida ham sog'liqni saqlash tizimini isloh qilish doirasida dori-darmonlar aylanmasini tartibga solish, dorixonalar faoliyatini xalqaro andozalarga moslashtirish va aholining barcha qatlamlarini arzon hamda sifatli dori vositalari bilan ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Shu sababli, dorixonalarning huquqiy va tashkiliy asoslarini takomillashtirish, ularning turlari va funksiyalarini ilmiy jihatdan tizimlashtirish ham nazariy, ham amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega.

2. Dorixona Tashkilotlarining Turlari va Tasnifi

Dorixona muassasalari bajaradigan vazifalari, moliyalashtirish manbalari, joylashuvi va funksional majburiyatlariga ko'ra bir necha turlarga bo'linadi. Ularni to'g'ri tasniflash dori vositalarining logistikasini to'g'ri yo'lga qo'yish va davlat nazoratini samarali amalga oshirish imkonini beradi. Zamonaviy farmatsevtikada dorixonalar asosan quyidagi guruhlariga ajratiladi:

1. Chakana savdo dorixonalari: Aholiga dori vositalari va tibbiy buyumlarni bevosita realizatsiya qiladigan, eng keng tarqalgan muassasalar. Ular yakka tartibdagi yoki yirik dorixonalar tarmoqlari shaklida faoliyat yuritishi mumkin.

2. Ishlab chiqarish (tayyorlov) dorixonalari: Tayyor dori shakllarini sotish bilan birga, shifokorlarning individual retseptlari va davolash muassasalarining talabnomalariga asosan dori vositalarini bevosita dorixona sharoitida tayyorlovchi muassasalar. Bu dori vositalari sanoatda ishlab chiqarilmaydigan o'ziga xos dozalar yoki tarkiblar uchun juda muhimdir.

3. Shifoxona ichki (gospital) dorixonalari: Davolash-profilaktika muassasalari (shifoxonalar, klinikalar, gospitallar) tarkibida tashkil etilib, faqatgina ushbu

muassasada yotib davolanayotgan bemorlarni dori-darmon bilan ta'minlashga xizmat qiladi. Ular tijorat maqsadlarida faoliyat yuritmaydi.

4. Ulgurji farmatsevtika omborlari (distribyutorlik markazlari): Dori vositalarini ishlab chiqaruvchilardan yirik partiyalarda sotib olib, ularni saqlash va chakana dorixonalar hamda shifoxonalarga yetkazib berish (tarqatish) bilan shug'ullanadigan yirik logistik markazlar.

Jadval 1. Dorixona turlarining qiyosiy tahlili va xususiyatlari

Dorixona turi	Asosiy maqsadi	Iste'molchilar toifasi	O'ziga xos xususiyati
Chakana dorixona	Dori vositalarini chakana sotish	Keng aholi qatlamlari	Erkin kirish, maslahat xizmati
Ishlab chiqarish	Ekstemporal dorilar tayyorlash	Individual retseptli bemorlar	Aseptik blok va tahlilxona mavjudligi
Gospital dorixona	Shifoxonani dori bilan ta'minlash	Statsionar bemorlar va shifokorlar	Tijorat faoliyati yuritmasligi, yuqori hajm
Ulgurji ombor	Yirik partiyalarni saqlash va tarqatish	Dorixonalar va shifoxonalar	Murakkab logistika, transport tizimi

3. Dorixonaning Asosiy Vazifalari va Funktsiyalari

Zamonaviy dorixona tashkilotlarining funktsiyalari faqat savdo bilan cheklanmaydi. Ularning ijtimoiy va tibbiy majburiyatlari quyidagi ustuvor vazifalarni o'z ichiga oladi:

Tibbiy-farmatsevtik maslahat (Farmatsevtik parvarish): Ko'pincha dorixona xodimi (provizor yoki farmatsevt) bemor muloqot qiladigan birinchi tibbiyot mutaxassisi hisoblanadi. Shuning uchun ularning retseptsiz beriladigan dorilar bo'yicha to'g'ri maslahat berishi, dorilarning nojo'ya ta'sirlari, qarshi ko'rsatmalari va qabul qilish qoidalari haqida tushuntirishi muhim ahamiyatga ega.

Dori vositalarining sifatini nazorat qilish va saqlash: Dorixonalariga kelib tushayotgan barcha mahsulotlarning sertifikatlanganligi, kontrafakt (qalbaki) emasligi va yaroqlilik muddatlari qat'iy nazorat qilinadi. Shuningdek, dori shakllarining saqlash sharoitlariga (harorat, namlik, yorug'likdan himoya) amal qilinishi majburiydir.

Zaxiralarni ratsional boshqarish: Dorixona aholi va tibbiyot muassasalarining dori vositalariga bo'lgan ehtiyojini doimiy ravishda tahlil qilib borishi, eng zaruriy dori vositalarining uzluksiz zaxirasini (defitsitga yo'l qo'ymagan holda) ta'minlashi shart.

4. Dorixona Ish Faoliyatini Tashkil Etish va Me'yoriy Talablar

Dorixona faoliyatini tashkil etish qat'iy qonuniy me'yorlar va sanitariya-gigiyena qoidalari asosida amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasida dorixona ochish va yuritish litsenziyalanadigan faoliyat turi hisoblanib, unga qo'yiladigan asosiy talablar quyidagilardan iborat:

Moddiy-texnik poydevor va binoga qo'yiladigan talablar: Dorixona binolari umumiy maydoni, xonalarning funksional bo'linishi (savdo zali, dori saqlash xonasi, xodimlar xonasi, sanitariya uzeli) bo'yicha belgilangan standartlarga javob berishi kerak. Binoda shamollatish, isitish, havo haroratini mo'tadillashtirish tizimlari hamda muzlatgichlar o'rnatilishi, harorat va namlik ko'rsatkichlari maxsus jurnallarda qayd etib borilishi shart.

Kadrlar salohiyati: Dorixona mudiri va moddiy javobgar xodimlari munosib oliy yoki o'rta-maxsus farmatsevtik ma'lumotga (provizor, farmatsevt) hamda tegishli malaka sertifikatiga ega bo'lishlari shart. Farmatsevtika sohasidagi tezkor

o'zgarishlar tufayli xodimlarning malakasini muntazam ravishda oshirib borish tizimi yo'lga qo'yiladi.

5. Xalqaro Standartlar va Innovatsiyalarning Joriy Etilishi

Bugungi kunda milliy farmatsevtika tizimining raqobatbardoshligini oshirish maqsadida xalqaro standartlarni joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ulardan eng asosiysi GPP (Good Pharmacy Practice) — Yaxshi dorixona amaliyotidir. GPP standarti farmatsevtik xizmat ko'rsatish sifatini xalqaro darajaga ko'tarish, bemorlar xavfsizligini ta'minlash va dorixonani sog'liqni saqlash tizimining ajralmas qismi sifatida rivojlantirishni ko'zda tutadi.

Raqamlashtirish jarayonlari doirasida dorixonalarda quyidagi innovatsiyalar joriy etilmoqda:

- Elektron retsept tizimi (E-Rx): Shifokor tomonidan yozilgan retseptlarning elektron bazaga kiritilishi va dorixonada identifikatsiya qilinishi. Bu shaffoflikni ta'minlaydi va o'zboshimchalik bilan dori qabul qilishni (samolecheniye) kamaytiradi.

- Raqamli markirovka (Asl Belgisi / Track & Trace): Har bir dori qutisiga o'ziga xos shtrix-kod yoki DataMatrix kodining joylashtirilishi. Bu tizim dorining ishlab chiqaruvchidan to yakuniy iste'molchigacha bo'lgan yo'lini kuzatish imkonini beradi va kontrafakt mahsulotlarning dorixonalarga kirib kelishini mutlaqo cheklaydi.

- E-Pharmacy (Onlayn dorixonalar): Dori vositalarini masofadan turib buyurtma qilish va yetkazib berish xizmatlarining rivojlanishi, bu esa aholi uchun qulayliklarni bir necha barobarga oshirdi.

6. Xulosa va Tavsiyalar

Dorixona tashkilotlari aholi salomatligini saqlashda strategik ahamiyatga ega muassasalardir. Ularning faoliyatini to'g'ri tashkil etish, turlari va funksiyalarini zamon talablariga moslashtirish farmatsevtika sohasining barqaror rivojlanishini

ta'minlaydi. O'tkazilgan tadqiqotlar asosida quyidagi amaliy tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

Birinchidan, barcha chakana dorixonalarda GPP xalqaro standartlarini majburiy joriy etish muddatlarini jadallashtirish va xodimlarni ushbu yo'nalishda qayta tayyorlash lozim.

Ikkinchidan, ishlab chiqarish (tayyorlov) dorixonalari tarmog'ini qayta tiklash va qo'llab-quvvatlash zarur, chunki individual dori shakllari va pediatrik dozalarga bo'lgan ehtiyojni faqatgina ushbu muassasalar qondira oladi.

Uchinchidan, raqamli texnologiyalar, elektron retseptlar va milliy markirovka tizimini chekka hududlardagi dorixonalarda ham to'liq integratsiya qilish talab etiladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining 'Dori vositalari va farmatsevtika faoliyati to'g'risida'gi Qonuni. Toshkent q.
2. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST). 'Good Pharmacy Practice (GPP) in community and hospital pharmacy settings' xalqaro qo'llanmasi.
3. Sodiqov A.M., Xodjayev Sh.S. 'Farmatsevtika iqtisodiyoti va dorixona ishini tashkil qilish' darsligi. Toshkent, 2022-yil.
4. To'rayev X.O. 'Zamonaviy farmatsevtik logistika va raqamli texnologiyalar'. O'zbekiston tibbiyot jurnali, 2024-yil.